

SZOVETSZKAJA PEDAGOGIKA

1974. 11—12. és 1975. 1—9. számai

A Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiájának munkájáról számol be a folyóirat 1975 júliusi számában I. F. ПЛОТСЕНКО. Az ebben az összefoglaló tanulmányban kiemelt fő problémákról olvashatjuk tulajdonképpen a Szovetszkaja Pedagogika 1974. évi 11., 12., valamint az 1975. évi számainak legérdekesebb és legtöbb információt nyújtó cikkeit. Az 1974/75. tanévben a Neveléstudományi Akadémia tevékenységének középpontjában a következő feladatok megvalósítása állt:

1. *Áttérés a 10 osztályos középfokú tankötelezettségre.* Ezzel a problémával foglalkozik a folyóirat 1974. évi 12. számának a vezércikke is, valamint M. A. ПРОКОФЬЕВnek, a Szovjetunió oktatásügyi miniszterének a folyóirat 1975. 1. számában megjelent tanulmánya „*A közoktatás a 9. ötéves terv utolsó esztendejében*” címmel. A miniszter megállapította, hogy a középfokú tankötelezettség megvalósítása az egyes köztársaságokban igen eltérő; az elmaradóknak fel kell zárkóznuk az élénjárókhoz. A határidő: az 1975/76. tanév vége. Az 1974/75. tanévben a Szovjetunióban 4 998 200 tanuló végezte el idejében a 8. osztályt, ami 240 000-rel több, mint a tervezett szám. Az 1—8. osztályból lemorzsolódott tanulók aránya ugyanis alig 10%-ra csökkent, ami igen jelentős eredmény. A 8. osztályból a tanulóknak 62,40%-a folytatta tanulmányait a 9. osztályban, vagyis az általánosan képző középiskolában. 1975-ben az összes 8. osztályosok 950%-a részesült középiskolai képzésben. Az 1974/75. tanévben a felsőoktatási intézményekbe 4 571 000 hallgató iratkozott be. Az oktatók száma 370 000. Kilenc új tudományos intézet és három új egyetem nyitotta meg kapuit. Az egyetemek, pedagógiai főiskolák és tanítóképző intézetek mintegy 150 000 végzőse kezdte meg 1975. szeptember 1-én pedagóguspályáját. Új szak: az orvostudományi mérnöki. 7 évvel előzött létesítették a leningrádi Észak-Nyugati Politechnikai Főiskolán az első biológiai és orvosi-kibernetikai tanszéket az ilyen szakemberek képzése céljából. Ezek a hallgatók az elektrotechnikán és számítástechnikán kívül orvosi tárgyakat is tanulnak és megszerzik a kísérletekhez szükséges gyakorlati készségeket.

2. *Aktuális munkák színvonalának emelése.* Valamennyi tantárgyból fokozatosan vezeték be az új tanterveket. Az 1974/75. tanévben 19 új tankönyv és 49 új módszertani segédkönyv készült el. Kétévi, mintegy 50 000 tanulóra kiterjedő kísérlet eredményeképpen 1975. szeptember 1-től valamennyi általánosan képző iskola 8. osztályában bevezették „*A szovjet állam és jog alapjai*” c. tantárgy oktatását. Ugyancsak szeptember 1-én lépett életbe a SzU Oktatásügyi Minisztériumának rendelete az általánosan képző iskolák *fakultatív oktatásáról*, amely szerint fakultatív oktatásra egy tanévben 35 órát szabad előirányozni; a tantárgyak programjait a Minisztérium dolgozza ki. Fakultatív tárgyként vezették be „*A kibernetika alapjai*”-t, amelynek tananyaga „Bevezetés”-ből és három fejezetből áll a középiskolában: „A transzfer és annak eszközei”, „Jelzés és információ”, „Az irányítási rendszerek felépítésének elvei”. Az 1975/76. tanévben a középiskolák 9. osztályos tanulói már az új *matematika-tanterv* szerint tanulják az algebrát és az elemi analízist. Az óraelosztásnál nagy gondot fordítanak a „sorok és sorozatok”, a „függvény és deriváltja” oktatására; a trigonometriai függvényeket modern felfogásban tanítják, és eredményesnek ígérkeznek a számok abszolút értékére vonatkozó, egyenlőtlenségek köréből vett feladatok.

Sok szó esik az egyes cikkekben az *integrált tantárgyakról*. A folyóirat 1974. 12. számában I. D. ЗВЕРЬЕВ „*A tantárgyak közti összefüggések mint pedagógiai probléma*” c. cikkében kifejti, hogy a tantárgyak közötti szerves kapcsolatok segítik a tanulókat az ismeretek rendszerezésében, abban, hogy egységes világkép alakuljon ki bennük, és megértsék a jelenségek dialektikus összefüggését. A szovjet pedagógusok többségének véleménye szerint a *felső osztályokban* (4—8. oszt.) és a *középiskolai osztályokban* (9—10. oszt.) is szükség van integrált tantárgyakra. A 9. és a 10. osztályokban ilyenek: a *természettudományos tantárgyak* és a *társadalomismeret*. A tantárgyak közti összefüggések felhasználása új, korszerű szervezési formákat is igényel, így szeminárium jellegű órákat, vagy előadásokat a párhuzamos osztályok számára. A szerző közli a tantárgyak

közi fő összefüggések ábráját is. Felhívja a figyelmet, hogy ezek hatékony kihasználása jelentős feladatokat ró a szaktanórokra, a munkaközösségekre, az iskolavezetésre és az oktatásügy irányító szerveire egyaránt.

A folyóirat 1975. évi 3. számában E. D. SCŠUKIN: „*A természettudományok és a termelés kapcsolatai a természettudományi és matematikai tantárgyakban*” c. cikkét a kérdés egy speciális területének szenteli: azoknak a határtudományoknak, amelyek a klasszikus tudományokból ötvöződnek (kémiaiából, fizikából), és életképes, önálló tudományággá fejlődnek. Ilyen a *fizikai kémia*. Ez nem szerepel önálló tantárgyként az iskolában, de sok fontos fejezetét találhatjuk meg részben a fizika, részben a kémia, illetve a biológia és bizonyos mértékben a gazdasági földrajz tananyagában. Két példán — az anyagok kondenzált állapotának, valamint a diszperz rendszereknek és felületi jelenségeknek tanításán — szemlélteti, milyen jelentősége van e kérdések fizikai kémiai magyarázatának, mind tudományos, mind gyakorlati szempontból. A tudomány és a termelés harmonikus egysége pedig fontos alkotóeleme a tanulmányi folyamat politechnizálásának. Az említett példák is mutatják, hogy számos olyan kérdése van a fizikai kémiának, amely lehetővé teszi, hogy a tanulókat bevonják a gyakorlati fizikai munkába: nemcsak a kvantummechanikára vagy a mikroelektronikára van ugyanis szükség, hanem cementgyártásra is, és ezt is lehet tudományosan és érdekesen tárgyalni. Az ilyen felfogás a feltétele az eredményes és reális pályairányításnak.

V. SZ. LEDNYEV és A. A. KUZNYECOV a folyóirat 1975. évi 6. számában „*A kibernetika alapjainak tanítása és perspektívái a középiskolában*” c. tanulmányukban arra mutatnak rá, hogy a kibernetika integrálja a biológia, a társadalomtudományok és a műszaki tantárgyak oktatását. Hangsúlyozzák a kibernetika jelentőségét a tudományos világnézet kialakításában, az egyes tantárgyak jobb megértésében. Ismertetik a Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiája Didaktikai Kutatóintézetének ide vonatkozó kísérleti munkáját. Kezdetben a didaktikai szakemberek körében élénk vita folyt arról, hogy a kibernetikát önálló tárgyként vezessék-e be, vagy egy-egy kiemelt tantárgy fejezeteként, vagy a kibernetikai ismereteket olvassák-e be a különböző tantárgyakba. A 60-as évek elején kísérletképpen az elektrotechnika tantárgyban belül oktatták a kibernetikát öt fejezetben, 67 órában. Mivel a kibernetika módszerei és eszközei gyakorlatilag behatoltak az emberi tevékenység valamennyi területébe és szerepük a pedagógiában is egyre növekszik, úgy döntöttek — mint azt már az előbbieken említettük —, hogy 1975. szeptember 1-től fakultatív tárgyként vezetik be a középiskolák 9. és 10. osztályaiban; e tárgy kötelezővé tétele még további kísérleteket igényel.

V. M. HVOSZTOV ugyancsak a folyóirat 6. számában „*A társadalomtudományok szerepe*”-vel foglalkozik. A „*társadalomtudományok*” terminológiát konkrétabbnak tartja, mint a humán tudományok fogalmát. Bírálja azt a felfogást, amely kétségbe vonja a társadalomtudományok „tudományos” voltát, és válaszol arra a gyakran felbukkanó kérdésre: minek foglalkozni a múlttal? A történetiség elve messze túlnő a társadalom történetének — az iskolában a történelemtantárgynak — határain. A mindig mozgásban, változásban levő jelenségek történeti szemlélete fontos eleme a dialektikus materialista világnézet kialakításának. A másik feladata a történelemtanítás jelentősége a kulturális, erkölcsi és politikai látókör szélesítésében is.

A folyóirat 1975. 4. számában G. I. BATURINA, a Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiájának és U. BAUER, a Halle-i Egyetem tudományos munkatársának közös cikkét olvashatjuk „*Az oktatás hatékonyságának kritériumai*”-ról. Szerintük a pedagógiai folyamat eredményei ugyanazokban a kategóriákban és mutatókban fejeződnek ki, mint az oktatás céljai. Tehát az oktatás céljai a pedagógiai folyamat kritériumainak is tekinthetők. Az általános irányú középfokú képzés célja a harmonikusan fejlett személyiség kialakítása, aki iskolai tanulmányainak befejezése után is képes lesz önmagát továbbképezni és részt venni a hasznos társadalmi tevékenységben. A tanulóknak először fogalmakat kell elsajátítaniuk, majd a fogalmak rendszerét, azután pedig készségeket, hogy az ismereteket alkalmazni tudják, először analóg helyzetekben, majd olyan szituációkban, amelyek megkövetelik a fogalmak kapcsolatainak átalakítását és lehetővé tesznek új fogalmak elsajátítását. Nehezebb a hatékonyság mérése a világnézeti alapok, az esztétikai, etikai ideálok formálásában. Itt szinte lehetetlen elkülöníteni azt, hogy mit nyújt az iskola és mit a környezet. Az iskolai munka hatékonyságát itt azon lehet lemérni, vannak-e a tanulóknak helyes elképzelései a kommunista erkölcseről, a marxista-leninista filozófiáról, értik-e a kommunista ideológia lényegét.

Ugyancsak a folyóirat 4. számában olvashatjuk I. P. KALOSINA és G. I. HARICSEVA tanulmányát „*A gondolkodás logikai eljárásainak formálása*”-ról. A logikus gondolkodás formálásának eljárásai nem szerepelnek a hivatalos tantervekben és nem tekintik kötelező komponenseknek sem az elméleti anyag tanulmányozása, sem a feladatmegoldások során. A szerzők a logikus gondolkodás fejlesztéséhez az értelmi tevékenység szakaszos kialakításának elméletét vették alapul, amelyet a nálunk is jól ismert GALPERIN dolgozott ki. E szerint bármely megismerési tevékenység formálásához a következő feltételek szükségesek: 1. a feladatok megállapítása;

2. a feladatok megoldásához adekvát tevékenység meghatározása; 3. a tevékenység tartalmának kijelölése; 4. az értelmi tevékenység egyes szakaszainak kidolgozása. E követelmények figyelembevételével dolgozták ki a logikus gondolkodás kialakítását célzó programjukat a Moszkvai Lomonoszov Egyetem pszichológiai fakultásának munkatársai és azt a Voronyezi Technológiai Főiskolán kísérletezték ki. 32 elsőéves hallgató vett részt a kísérleti oktatásban. Ezt követte annak ellenőrzése, képesek-e a logikus gondolkodás eljárásait átvenni más területre. Az ellenőrző feladatokat a kísérlet után két, illetve három hónap múlva megismételték. Az eredményes kísérlet arra ösztönözte a szerzőket, hogy hasonló előkészítő tanfolyamot szervezzenek elsősorban a felsőbb matematika, de más tantárgyak számára is.

A Szovetszkaja Pedagogika 1975. évi 9. számában érdekes cikket olvashatunk N. A. MENCSENSZKAJA tollából „Az oktatás és a nevelés egységének elve a pszichológiában és megvalósításának útjai” címmel. Úgy látja, hogy a pedagógiai pszichológiában mind a mai napig elkülönül az oktatás és a nevelés pszichológiája. A Szovjetunióban már a 20-as és 30-as években olyan kiváló pszichológusok, mint VIGORSZKIJ és BLONSKIJ vizsgálták és elemezték az ismeretek elsajátításának és a gondolkodás fejlődésének kölcsönhatását. A burzsoá pszichológiában még ma is csak a fejlődés intellektuális oldalát veszik figyelembe, szem elől tévesztve, hogy az értelem fejlődése kihat az egész személyiség fejlődésére. A rohamos technikai haladás következménye a formális képzés túlbecsülése, pedig a konkrét ismeretek tartalma nagy mértékben hat a nevelésre. És megfordítva: az intellektuális tevékenységet ugyanígy befolyásolják az erkölcsi tényezők. Az oktatás és a nevelés pszichológiájának ezt az egységét a szerző két területen mutatja be: a gyenge tanulmányi eredmények kiküszöbölésénél és a kommunista világnézet kialakításánál. Meggyőző tapasztalatai bizonyítják, hogy a sikerélmény, a munkaszeretetre és felelősségérzetre nevelés nagy hatással van a tanulmányi eredményre. A kommunista világnézet kialakítása pedig elképzelhetetlen a meggyőző ismeretek és a magatartás, a jellemvonások, valamint a gyakorlati cselekvésre való készség egysége nélkül. Ezért MENCSENSZKAJA úgy véli, hogy a „tanítás elméletének” fogalmát ki kell bővíteni a „fejlődő személyiség tanításának elmélete”-re.

3. Az oktatás és a nevelés integrációja, a nevelőiskola megvalósítása. A folyóirat 1975. évi 3. számában arról olvashatunk, mit jelent a *politechnikai nevelés* elvének megvalósítása az egyes tantárgyak oktatásában. I. Sz. MATRUSZOV a földrajztanításban, N. G. DAVRI a történelemtanításban, G. I. BELENKIJ az irodalomtanításban, K. A. IVANOVICS pedig a falusi iskolákban folyó *politechnikai képzésről* ír. Sz. I. SVARCBURD „A középfokú matematikai képzés *politechnikai irányzatáról*” c. cikkében azt fejtegeti, hogy ma már a matematikai módszerek nemcsak az iparban és a gazdaságirányításban nélkülözhetetlenek, hanem olyan hagyományosan nem-matematikai területeken is, mint a biológia, az orvostudomány, a nyelvészet. Ebből következik, hogy át kell dolgozni a matematikatanítás rendszerét, hogy felkészítsük a tanulókat a matematika alkalmazására az emberi tevékenység legkülönbözőbb területein. A politechnikai elv megvalósítását szem előtt tartva számos olyan tananyagrészt kerül a tantervbe, — pl. a matematikai analízis elemei, a kombinatorika és a valószínűségszámítás, a programozás elemei stb. — melyek hidat jelentenek a középfokú matematikai képzés és a matematika tudománya, valamint annak gyakorlati alkalmazása között. A politechnikai szempontokat követve az 1—10. osztály kb. 36 ezer példájából 5 ezer gyakorlati jellegű, tehát az életből vett szituáción alapszik, és alig ezernél több az olyan, amely összeköti a matematikát más területekkel. Az ilyen feladatok rendszerének megteremtése nehéz feladat, de szükséges mind tematikai meghatározásuk, mind módszertani kidolgozásuk. A szerző helyteleníti, hogy a geometria, amelynek nagy szerepe van a politechnikai képzésben, az 1—5. osztályba szorul, és később igen kevés helyet kap.

D. A. ERSTVEJN is az oktatás és a nevelés integrálását hirdeti „A *politechnikai elv megvalósítása a kémiateanításban*” c. tanulmányában. Véleménye szerint a politechnikai nevelés célja ebben az esetben: a politechnikai oktatás összekapcsolása az élettel. Ennek érdekében az elméleti kémia fogalmain kívül magas szinten kell tárgyalni az iskolában a kémiai technológiát, a vegyészeti nyersanyag problémáit, a nyersanyag komplex feldolgozásának jelentőségét a szennyeződés elkerülése céljából, az energiaszükséglet csökkentésének módjait. Mindezt a legfontosabb népgazdasági termékek: műtrágya, a nyersvas és acél, a földgáz, az olaj stb. gyártásának példáján mutatják be. Rendkívül fontosak a politechnikai nevelésben a kémiai termelési feladatok, számítások. A tanulókkal meg kell ismertetni a vegyipari készülékeket, fejleszteni kell a laboratóriumi munkákat, a lehetőség szerint a kutatás elemeivel gazdagítva azokat. Üzemlátogatások, filmek, táblázatok, diafilmek és szétszedhető modellek is szükségesek ahhoz, hogy életközelihez jussunk a kémiát. A kémia iskolai tananyagát a kémiai tudomány, technológia és a termelés eredményeinek összefoglaló bemutatásával fejezik be. Ez a zárótéma is fontos szerepet játszik a politechnikai szemlélet kialakításában. A szerző felhívja a figyelmet a fakultatív foglalkozások és az üzemi gyakorlat jelentőségére is a politechnikai nevelésben.

V. G. RAZUMOVSKIJ „A *politechnikai elv a fizikatanításban*” c. cikkében megállapítja, hogy a fizika szerepe megnövekedett a termelésben, és ezért a politechnikai képzés céljainak megfelelően változtatnák a fizikatanítás célján és módszerein is. Az egyes ipari és mezőgazdasági

példák helyett áttérnek a tudományos-technikai haladás fizikai alapelveinek ismertetésére, és a fizika gyakorlati szerepét illusztráló anyag egyszerű közlésétől igyekeznek eljutni ahhoz, hogy a tanulók megtanítsák ismereteik gyakorlati alkalmazására. Ez annyit jelent, hogy a magyarázatok helyett megteremtik a feltételeket a tanulók alkotó tevékenységének aktivizálására.

M. A. ZSIDELEV: „*A munkaoktatás a városi iskolában*” c. cikkében arról tudósítja az olvasót, hogy 1974 decemberében a Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiájának közgyűlése határozatot hozott a munkára nevelés és a politéchnikai képzés megjavításáról. Ennek nyomán szükségessé látszik a munkaoktatás tantervi koncepciójának pontosabb körülhatárolása. Hogy megvalósítsák a politéchnikai elvet a munkaoktatás tantárgyban, ma már a korszerű termelésnek csak a legáltalánosabb alapjaival ismertetik meg a tanulókat, az ipar néhány főbb ágazatának példáján. Ilyenek: a legfontosabb gépek, berendezések, automata gépsorok, az elektromos energia és más energiaforrások felhasználása, a megmunkálendő anyagok és a technológiai folyamatok sajátosságai, a termelés és a munkaszervezés irányítása. Amint azt a kiváló tanárok tapasztalatai mutatják, már elemi fokon arra törekednek, hogy a tanulók ne csak ismereteket kapjanak a termelés alapelveiről, hanem képesek legyenek azokat a gyakorlatban is alkalmazni. A termelőmunkában való részvétel a 9—10. osztályos tanulók számára elsősorban a helyi körülményektől függ. A 8. osztályos tanulók életében az üzemi munkával való megismerkedés döntő lehet a pályaválasztás szempontjából.

Ugyancsak ebben a számban olvashatjuk N. N. CSISZTYAKOV tanulmányát „*A pályairányítás politéchnikai elve az általánosán képző középiskolában*” címmel. A harmonikusan fejlett szocialista személyiség neveléséhez szervesen hozzátartozik a felkészítés a szabad pályaválasztásra. A hatvanas években már eredménynek számított a tanulók informálása a különböző szakmákról, és a helyi munkaerő-szükségletnek megfelelő propaganda. Ma viszont ez nem elegendő. A középfokú tankötelezettségre való áttérés új helyzetet teremtett: a tanulók zömét a munkás-szakmák felé orientálják. Ez pedig elképzelhetetlen a politéchnikai elv megvalósítása nélkül. A szovjet iskolákban a pályaválasztási konzultáció nemcsak a választás segítéséből áll, hanem a helyes önértékelésre is nevel, és arra törekszik, hogy a tanulók egyéni adottságait, hajlamait megfelelően öngyertesse össze a népgazdaság érdekeivel. A szerző a Kemerovo város 42. számú iskolájának pályairányítási tevékenységét ismerteti, ahol a város szükségleteit figyelembe véve elsősorban a vegyipari pályák felé orientálják a tanulóifjúságot.

A folyóirat 1975. 7. számában L. N. DROZDOV: „*A szakoktatás és az általános politéchnikai képzés kapcsolatáról*” ír. Az oktatásban szükség van a szakképzés bizonyos elemeire, különben nem lehet biztosítani a politéchnikai képzés megfelelő szintjét, a munkára nevelést, a helyes pályaválasztást és a tanulók műszaki készségeinek fejlesztését. A szerző külön elemzi a mezőgazdasági szakképzés és a természettudományos tantárgyak kapcsolatát. Az elméleti ismeretek tanulmányozása megelőzheti a gyakorlati munkát, folyhat párhuzamosan és alapulhat a már elvégzett munkán. A kiváló falusi iskolák példáján mutatja be, hogy milyen előnyösen segíti a politéchnikai alapon folyó szakmai képzés a felső osztályokban a munkára nevelést és a pályaválasztást. Az adott körzet mezőgazdasági szükségleteinek megfelelő fakultatív tantárgyak bevezetése is hozzájárul a mezőgazdasági munkaerő-utánpótlás biztosításához.

V. G. ZUBOV ismerteti a Neveléstudományi Akadémia nagyszabású munkálatát, amely 1969-ben kezdődött a politéchnikai elv optimális megvalósításának kutatására. 1972—73-ban a szovjet tudósok és gyakorló pedagógusok, majd 1974-ben 3 alkalommal a szocialista országok tudósaival együtt vitatták meg a politéchnikai nevelés alapvető követelményeit: 1. elméletben és gyakorlatban meg kell ismertetni a tanulókkal a korszerű termelés alapveit; 2. meg kell szervezni a részvételt az üzemek termelőmunkájában és ezáltal megszerettetni a fiatalokkal a munkát; 3. ki kell dolgozni a pályairányítás hatékonyabb módszereit.

A nevelőmunka középpontjában nemcsak a munkára nevelés, politéchnikai képzés áll, hanem a közösségi nevelés is. A folyóirat 1975. 6. számában A. I. DONCOV: „*A közösség összeforrottságának szociálpszichológiai természetéről*”-ről ír. Véleménye szerint a közösség összeforrottságának tanulmányozásához a metodológiai elvek kidolgozásán kívül a burzsoá szociológiai kutatások kritikai elemzése is szükséges. A nyugati, főként az amerikai kutatások középpontjában a kis csoportok, a mikroközösségek állnak. Hatalmas kísérleti anyagot gyűjtöttek össze, de általában mesterségesen létrehozott csoportokban, laboratóriumokban. Az összeforrottságot elsősorban az egyének egymás iránti vonzódásán mérik, az érzelmi motívumoknak túlzott jelentőséget tulajdonítva. A szovjet szociálpszichológia felfogása szerint bármely csoport csak a konkrét társadalmi viszonyok rendszerén belül vizsgálható. A kis csoport is eleme egy nagy társadalmi struktúrának. A csoport-tagok magatartásának egysége, az egységes cselekvés a csoport-célok elérésére, a közvélemény kialakulása, az alapvető érdekek és célok, valamint a nézetek egysége a világnézet fő kérdéseiben jellemzik az összeforrottságot. V. V. SPALINSZKIJ véleménye szerint az értéktételek egységén és ezek gyakorlati megvalósításán mérhető le a kis csoportok összeforrottsága. L. I. UMANSZKIJ a pszichológiai egységen kívül szintén igen fontosnak tartja az integrációt a csoport gyakorlati feladatainak optimális teljesítésére. A szovjet kutatók egyetértnek abban,

hogy a társadalmi aktivitás az összekovácsolódás fő kritériuma. Két kérdésre kell választ adni: milyen a csoport belső struktúrája, és melyek az együttes tevékenység fejlődésének azok az objektív törvényszerűségei, amelyek a jó közösségi szellemet létrehozzák.

A. V. ZOSZIMOVSKIJ szerint (1974. 10. sz.) az erkölcsi fejlődés egyik fő mozgató rugója azoknak az ellentmondásoknak a leküzdése, amelyek az egyéni és a társadalmi érdekek között még a szocialista társadalomban is fennállnak. A neveléstudomány feladata a konfliktusos szituációk feltárása, erkölcsi tartalmuk és pszichológiai komplexitásuk alapján. Felsorolja, milyen lehetőségei vannak az akarati tulajdonságok, az önfegyelem nevelésének. Hangsúlyozza az erkölcsi beszélgetések és az etika oktatásának szükségességét, elsősorban az önnelves aktív folyamatának megindításához. 1975. szeptember 1-től kísérletképpen néhány köztársaságban bevezették az „*Etika*” c. új tantárgyat az általánosan képző iskolák 8. osztályában. Ugyancsak 1975. szeptember 1-től lépett életbe az új Nevelési Terv.

G. N. FILONOV a folyóirat 1975. évi 2. számában „*A személyiség formálása a közösségi kapcsolatok rendszerében*” c. cikkében rámutat, hogy a marxizmus kritikusi hiába igyekeznék bizonygatni, hogy semmiféle politikai, társadalmi és gazdasági átalakulás nem képes pozitív befolyást gyakorolni az ember lelki életének szférájára. Az embernek, aki természeténél fogva társadalmi lény, a munka és a termelés kollektív folyamatában bontakoznak ki képességei, formálódik jelleme. A fejlett szocializmusban a társadalmi kapcsolatok gazdagsága, az üzemi kollektív szellem jó irányban befolyásolja az ember alkotó egyéniségének kibontakozását. A szocialista közösség, a sokoldalú kapcsolatok átalakító hatásainak szférájába az ember már gyermekkorától kezdve bekapcsolódik. A közösségi kapcsolatok komplex hatása vezető helyet foglal el a személyiség harmonikus nevelésének rendszerében. A tanuló személyiségére közvetlen és közvetett hatással vannak a párt- és társadalmi szervek, a nevelőtestület, a szülői munkaközösség, a Komszomol- és az úttörőszervezet, a patronáló üzemek kollektívai, a lakóközöttek társadalmi szervei. Ezek pedagógiai kölcsönhatása és egysége optimális feltételeket biztosít az állandó és következetes közösségi nevelés megvalósításához. A tudományos kutatások és a gyakorlati tapasztalatok egyaránt azt bizonyítják, hogy a kollektív ráhatások sokfélesége mély minőségi változást hoz létre a gyermeki személyiség fejlődésében, eszmei-politikai nézetei alakulásában, segíti alkotó tehetsége harmonikus kibontakozását.

1975 júliusában a Komszomol KB és a Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiája az ifjúság kommunista nevelésének problémáival foglalkozó tudományos kutatás koordinálására tudományos *Társadalmi Tanácsot* hozott létre, melynek feladata többek közt: az ifjúság társadalmi-politikai aktivitásának fokozása, marxista-leninista világnézetének megszilárdítása; pályaválasztási tanácsadás és munkára nevelés; az ifjúság képzése a modern tudományos-technikai forradalom korszakában; hazafias-honvédelmi, internacionalista és testi nevelés.

A *hazafias-honvédelmi és internacionalista nevelés* problémáival foglalkozik a Szovetszkaja Pedagogika 1975. évi májusi tematikus száma a Nagy Honvédő Háborúban aratott szovjet győzelem 30. évfordulójának tiszteletére. E. M. KOZSEVNYIKOV arról ír, hogy milyen haladást ért el a szovjet iskola 1945 óta; A. G. KOLOSZKOV azt fejtegeti, hogy „Miképpen világítsuk meg a Kommunista Párt szerepét a Nagy Honvédő háborúban a történelemórákon?”; B. T. LIHACSOV a művészet szerepét elemzi a honvédelmi nevelésben; A. A. EPISZEV cikkének címe: „Neveljünk hazafiakat, a Haza meggyőződéses védelmezőit!” G. V. MIZIKOVSKIJ „*A tanulók honvédelmi ismeretek óráin szerzett tapasztalatai*”-ról számol be Moszkva egyes iskoláiban.

4. *Az iskoláskor előtti intézmények fejlesztése.* A szovjet pedagógusok, pszichológusok, szociológusok, filozófusok és közgazdászok együttesen dolgozzák ki napjainkban a népgazdaság 1990-ig érvényes, 15 évre szóló fejlesztési tervét. A fejlesztés egyik fő tendenciája az óvodai hálózat bővítése, az óvodai nevelési terv felülvizsgálata, a gyermekek *jobb felkészítése az iskolára* az iskoláskor előtti intézményekben és a családban. A Szovjetunió Neveléstudományi Akadémiájának Óvodapedagógiai Intézete szerint a gyermekeknek felkészülten kell az iskolába érkezniük. A. D. ELKONYIN által kidolgozott fonetikai olvasástanítási módszerrel már 4. éves koruktól kezdve lehet a gyermekeket eredményesen előkészíteni az iskolai tanulásra. E követelménynek megfelelően az 1969/70. tanévben átdolgozott óvodai nevelési tervben előírták az írás-olvasás elemi fokú tanítását. Ezt a szovjet köztársaságokban eltérő szervezeti keretek között valósítják meg: vagy az óvodai nagycsoportban, vagy mikrokörzetekben, illetve az iskolákban szervezett ún. „nulladik osztály”-ban (előkészítő osztályban). Megjegyzendő, hogy az OSZSZSZK Oktatásügyi Minisztériuma törölte az óvodai nevelési tervből az írás-olvasás tanítását, mivel — véleménye szerint — az kifejezetten az iskola funkciója, az óvoda elsősorban a szellemi képességek fejlesztésére, a tanulás iránti érdeklődés felkeltésére hivatott.

Ugyanakkor a Szovetszkaja Pedagogika 1975. évi 6. számában A. V. ZAPOROZSEC, L. E. ZSUROVA és T. V. TABUNTAJEVA közös tanulmányukban azt bizonyítják, hogy az óvodáskorú gyermekek pszichofiziológiai lehetőségei sokkal nagyobbak, mint azt eddig feltételezték, a jövőben tehát a matematika és az írás-olvasás tanításának elemeit is lehet vezetni az óvodákban. Kísérleteik során az előkészítő (nagy)csoportban heti két alkalommal 30 perces matematikai és

három alkalommal nyelvi foglalkozásokat tartanak. Az 1. osztály tantervi anyagának kb. a felét végzik el. Matematikából a százas számkörön belül dolgoznak. Az olvasásitanítás előkészítésére fejlesztik a gyermekek fonematikus hallását. Ez javítja beszédkultúrájukat is. A szerzők közül az ötévesek csoportjába bevezetett kísérleti programot is, sőt ennek előkészítésére a négyéves gyermekek foglalkozásainak leírását. A kísérleti adatok arról tanúszkodnak, hogy óvodáskorban még nagy tartalékok vannak a szellemi tevékenység aktivizálásának a matematikai és nyelvi képességek fejlesztése terén. A távlati terv során az *iskolai előkészítő osztályok* bevezetésének eredményeképpen át fognak térni a Szovjetunióban is a 6. életévvel kezdődő tankötelezettség megvalósítására. A szovjet tv „ABC” adásai hasznos segítséget nyújtanak azoknak a szülőknek, akik otthon igyekeznek gyermekeiket az írás-olvasás-számolás rejtelmeibe bevezetni.

5. A szakmunkásképző és a felnőttoktatási intézmények hálózatának bővítése.

A Szovjetunióban nincs olyan nagyüzem, ahol ne lenne szakmunkásképző középiskola. Sz. J. BATISEV a folyóirat 1975. 7. számában „A szakmunkásképzés pedagógiájának és pszichológiájának idősebb kérdései” című cikkében kifejti, hogy a Szovjetunióban a tudományos intézetekben már több mint 100 laboratórium, osztály és csoport működik napjainkban, melyek kb. 150 szakmunkásképzési témán dolgoznak. A Neveléstudományi Akadémia is létrehozott egy külön osztályt a szakmunkásképzés pedagógiájának és pszichológiájának tanulmányozására.

A Szovetszkaja Pedagogika arról is tudósít, hogy a szövetségi köztársaságok szakmunkásképzéssel foglalkozó bizottságainak elnökei, valamint az SZKP KB Oktatási Osztályának munkatársai 1975 tavaszán Moszkvában *össz-szövetségi értekezleten* vitatták meg a középfokú szakmunkásképző intézetek fejlesztésének kérdéseit. Ezen intézmények száma 1975 elejére 2740-re emelkedett. A közeljövőben félmillió 8. osztályt végzett tanuló nyer felvételt ezekbe a szakmunkásképző középiskolákba. A BULGAKOV, a Szovjetunió Minisztertanácsa mellett működő Állami Szakmunkásképző Bizottság elnöke hangsúlyozta, hogy a középfokú szakmunkásképző intézmények számát elsősorban *felül* kell növelni. Az SZKP KB-nak és a SZU Minisztertanácsának 1974 augusztusi határozata értelmében a technikumok és szakmunkásképző középiskolák a végzősök 10%-a erejéig — előzetes termelőmunka végzése nélkül is — közvetlen főiskolai felvételre javasolhatnak jeles és jó rendű növendékeket. A kiváló eredménnyel végzetek a megfelelő szakirányú főiskolán csak egy tárgyból tesznek felvételi vizsgát. A sikeres felvételi vizsgát tett technikusokból külön csoportot szerveznek a főiskolán, s a felső évfolyamokon tanulmányi idejüket a szaktól függően 6—12 hónappal megrövidítik, így a műszaki szakokon általában 4 év és 4 hónap, a mezőgazdasági szakokon 3 év és 10 hónap alatt nyernek felsőfokú végzettséget a fiatalok.

Szovjet szociológusok kimutatták, hogy a *dolgozók általánosan képző iskolája 9—10. osztályának elvégzése 50%-kal meggyorsítja az új munkafajták elsajátítását*, s a 10. osztályt (a balti államokban a 11. osztályt) végzettek munkatermelékenysége 25%-kal magasabb, termelési oktatók, illetve átképzésük ideje 20%-kal rövidebb a teljes középiskolai végzettséggel nem rendelkező társaikénál. A dolgozók esti iskolája tehát nagymértékben hozzájárul a társadalom intellektuális potenciáljának kialakításához. A Szovetszkaja Pedagogika 1975. 1. számában A. V. DARINSZKIJ: „*Permanens képzés*” című cikkében megemlíti, hogy az üzemek nem mindenütt viselik szívükön a dolgozók iskoláinak sorsát, s különösen a falusi felnőttoktatási intézmények hálózata szorult jelentős bővítésre és korszerűsítésre. Az esti iskolák tanulóinak ismereteit az oktatás módszereinek aktivizálásával s a foglalkozások súlypontjának a tanórákra való áthelyezésével lehet magasabb színvonalra emelni. Az ismeretek elmélyítését szolgálja az is, hogy az órárendben nem napi 4—5, hanem csak 2 tantárgyból két-két órás foglalkozásokat írnak elő. A szerző méltatja a felnőttoktatás jelentőségét és felsorolja a szakmai továbbképzés sok millió dolgozóra kiterjedő formáit. Napjainkban az oktatás olyan magasabb rendű és modernebb formájára tértek át a Szovjetunióban, amely egyesíti a felnőttoktatási intézmények oktató-, nevelő-, tudományos és termelőtevékenységét. Az oktatás ilyen megszervezése esetén a technológiai laboratóriumok egy részét a kooperáló üzemekben hozzák létre, itt gyakorolnak a hallgatók, az üzemben teljesítik a végzősök gyakorlati évüket, gyakorlati szakemberek vesznek részt az oktatásban. A permanens képzés terén még sok a megoldatlan feladat — veti fel a szerző. Ilyenek: az ifjúság felkészítése az önálló továbbtanulásra, az iskolai és a felnőttoktatás kapcsolatának erősítése, valamint káder- és szervezeti kérdések.

A folyóirat 1975. évi 2. száma elismerően nyilatkozik a Budapesten 1974 szeptemberében megrendezett nemzetközi konferenciáról, melynek napirendjén „*A szabad idő és a művelődés*” kérdései szerepeltek. Ugyancsak magyar vonatkozású a folyóirat 1975. 4. számában megjelent ismertetés az *V. Nemzetközi Iskolatelevíziós Konferenciáról*. A folyóirat szerkesztősége elismerően nyilatkozik a bemutatott filmek közül a Magyar ITV óvodások számára készített adásairól; „*A látás hatalma*” c. 20 részes tv-sorozatról; a pedagógusok továbbképzését szolgáló filmekről, valamint „*A szülők—nevelők egymás közt*” adássorozatról.

A Szovetszkaja Pedagogika 1975. 5. számában D. P. MANSZFELD tanulmányát olvashatjuk, melynek címe: „*A szocialista iskola fejlődése Magyarországon*”. A szerző áttekinti a magyar

iskolaügy fejlődésének történetét a felszabadulástól napjainkig. Részletesen szól az 1961. évi iskolareformról, és méltatja az MSZMP KB 1972. évi határozata nyomán elért eredményeinket, s a XI. Kongresszus útmutatásai alapján megvalósításra kerülő terveket, a fejlődés perspektíváit.

Az 1975. évi 8. szám arról tudósítja az olvasót, hogy 1976 májusában Moszkvában fogják megrendezni „Az elméleti kutatás a pedagógiában” c. témával foglalkozó ülészakot. A témát az teszi időszerűvé, hogy bizonyos elmaradás tapasztalható az alapkutatások fejlődésében. Ennek okai: 1. az empirikus kutatás nem elég reprezentatív, nem nyújt elegendő tényanyagot a hiteles elméleti általánosításhoz; 2. maga a pedagógiai folyamat mint egységes jelenség nem vált a komplex kutatás tárgyává, túlteng a részkérdések vizsgálata; a két első ok bizonyos mértékig a következménye annak, hogy nem fordítanak elég gondot a pedagógiai kutatások metodológiájának kidolgozására. Pedig a kutatási folyamat struktúrájának és logikájának kidolgozásához kedvező alapot nyújtanak a marxista filozófia, szociológia, információelmélet és kibernetika utolsó években megjelent gazdag kutatásai.

ILLÉS LAJOSNÉ